

Михайло Іванович БАТАГОВИЧ

здобувач,
кафедра податків і фіскальної політики,
Тернопільський національний економічний університет

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ПІДТРИМКИ ВИРОБНИКІВ ДЕРЖАВОЮ

Батагович М. І Наукові підходи до підтримки виробників державою. *Економічний аналіз*. Тернопіль, 2018. Том 28. № 4. С. 338-345.

Анотація

Вступ. *Забезпечення ефективності діяльності виробників потребує створення сприятливих умов господарювання, налагодження роботи ринкового механізму та в окремих випадках – їх державної підтримки. У процесі еволюції економічної думки обґрунтовувалися підходи як на користь, так і проти доцільності окремих напрямів і засобів підтримки виробників державою. Водночас багато питань, пов'язаних з підтримкою виробників, наразі залишаються дискусійними. Це й спонукає до їх подальшого поглибленого вивчення й критичного аналізу.*

Мета – дослідження підходів науковців до надання підтримки виробникам державою, а також узагальнення поглядів щодо необхідності, доцільності та цілей підтримки виробників.

Метод. *У дослідженні було використано такі методи: індукцію та дедукцію, логічне узагальнення, аналіз і синтез, порівняння.*

Результати. *Розглянуто репрезентовані в економічній літературі підходи до трактування економічної сутності поняття «підтримка виробників» та сформульовано авторське визначення цього поняття. Досліджено наукові підходи до доцільності підтримки виробників державою та цілей її надання. Встановлено, що в працях багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних науковців обґрунтовується економічна доцільність підтримки виробників і сприяння розвитку виробництва у зв'язку із недосконалістю ринкового механізму та необхідністю подолання (усунення) «провалів ринку». Доведено, що в сучасних динамічних глобалізованих умовах господарювання в основі теоретичного обґрунтування доцільності здійснення підтримки виробників державою мають бути не лише «провали ринку», а й «провали правил» та «системні провали». Результати проведеного дослідження сприятимуть науковому пошуку новітніх підходів і напрямів трансформації системи підтримки виробників в Україні в контексті вирішення найважливіших стратегічних завдань економічної політики держави.*

Ключові слова: *підтримка; державна підтримка; підтримка виробників; стимулювання розвитку виробництва; доцільність підтримки виробників; провали ринку; екстерналії; провали правил; системні провали.*

Mykhailo Ivanovych VATANOVYCH

PhD Student,
Department of Taxes and Fiscal Policy,
Ternopil National Economic University

SCIENTIFIC APPROACHES TO SUPPORT OF PRODUCERS BY THE STATE

Abstract

Introduction. *Providing of the efficiency of activity of producers needs creation of favourable terms of manage, adjusting of work of market mechanism and the state support in some cases. In the process of evolution of the economic idea, there were many approaches both in favour and against the expediency of individual directions and means of support of producers by the state. At the same time, many issues, which relate to the support of producers, remain controversial. This leads to their further in-depth study and critical analysis.*

Method. *In this research the following methods have been used: method of induction and deduction, method of logical generalization, method of analysis and synthesis, method of comparison.*

Results. *In the economic literature the approaches to the interpretation of the economic essence of the concept of «producer support» has been considered. The author's definition of this concept has been formulated. The scientific approaches to expediency of support of producers by the state and purposes of its provision have been investigated. It has been established that the research works of many domestic and foreign scientists ground the economic*

expediency of supporting producers and production development promotion in connection with the imperfection of the market mechanism. The need to overcome (eliminate) «market failures» is substantiated. It has been proved that in today's dynamic, globalized economic conditions, the basis of the theoretical substantiation of the feasibility of supporting the producers of the state should not only be «market failures», but «failure of the rules» and «system failures». The results of the study will promote the scientific search for the latest approaches and directions of a transformation of the producer support system in Ukraine in the context of solving the most important strategic tasks of the state's economic policy.

Keywords: support; state support; support of producers; stimulation of production development; expediency of producers support; market failures; externalizes; failure of the rules; system failures.

JEL classification: H32, H25, L51

Вступ

Ефективне виробництво товарів є запорукою економічного зростання окремих галузей, регіонів, економіки країни загалом та добробуту населення. Тому забезпечення ефективності діяльності виробників потребує створення сприятливих умов господарювання, налагодження роботи ринкового механізму та в окремих випадках – їх державної підтримки.

У процесі еволюції економічної думки висловлювалися підходи як на користь, так і проти доцільності, окремих напрямів і засобів підтримки виробників державою. Проблематику державної підтримки суб'єктів господарювання та стимулювання розвитку виробництва, а також фіскальні інструменти її реалізації досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, зокрема такі як О. Амоша, О. Булана, І. Запатріна, Я. Жаліло, А. Крисоватий, С. Касьянов, І. Луніна, В. Мельник, Г. Мельничук, А. Пігу, Д. Родрік, Дж. Стігліц, Л.Тарангул та інші. Незважаючи на значні напрацювання з цієї проблематики, багато питань, пов'язаних з підтримкою виробників, наразі залишаються дискусійними. Це, власне, й спонукає до їх подальшого поглибленого вивчення й критичного аналізу, зокрема з метою наукового пошуку новітніх підходів і напрямів трансформації системи державної підтримки виробників в Україні.

Мета статті

Метою статті є дослідження підходів науковців до надання підтримки виробникам державою, а також узагальнення поглядів щодо необхідності, доцільності та цілей підтримки виробників.

Виклад основного матеріалу дослідження

Аналіз аргументів на користь доцільності та цілей, вибір найбільш ефективних форм, фіскальних методів та інструментів надання підтримки виробникам потребує насамперед змістовного визначення поняття «підтримка виробників». Адже в економічній літературі відсутній єдиний підхід до розкриття змісту цього терміна. Більш того, в багатьох випадках як тотожні або суміжні вживаються такі поняття, як «субсидія», «державна допомога», «фінансова підтримка», «бюджетна підтримка», «захист товаровиробників» тощо. Не підлягає сумніву виправданість вживання поняття «субсидія», оскільки, власне, це поняття походить від лат. *subsidium*, що в перекладі означає «допомога, підтримка». Відповідно до Великої економічної енциклопедії, термін «підтримка» з економічної точки зору означає «допомога, сприяння» [1, с. 447].

У працях багатьох науковців, присвячених проблематиці підтримки підприємств та окремих галузей економіки, простежується насамперед той факт, що підтримка виробників співвідноситься власне з їх підтримкою державою. Тому здебільшого в дослідженнях використовується термін «державна підтримка». Науковці зазначають те, що державна підтримка є невід'ємною частиною державного регулювання і є сукупністю різних важелів та інструментів, пільгового і безоплатного фінансування підприємств [2, с. 18].

Д. В. Лічак вважає, що державна підтримка є тим механізмом, який стимулює виробників до раціональної та економічно обґрунтованої господарської діяльності [3, с. 407].

І. Луніна та О. Булана, базуючись на трактуванні терміну «субсидія» у вузькому та широкому розумінні, під терміном «державна підтримка підприємств» розуміють «будь-які державні заходи фінансового сприяння економічній діяльності суб'єктів господарювання, що створюють для останніх прямі або приховані переваги та мають грошову оцінку» [4, с. 11]. Стосовно способів державної підтримки, то зазначені вітчизняні науковці зазначають те, що її надання здійснюється або за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, або шляхом зменшення їхньої дохідної частини (у випадку застосування податкових пільг), а також за рахунок коштів державних підприємств та організацій.

В економічній літературі також наявні різноманітні трактування похідних від «державної підтримки» понять, зокрема таких, як: «державна підтримка розвитку підприємництва», «державна

підтримка малого підприємництва», «державна підтримка аграрного сектору», «державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників», «державна підтримка розвитку промисловості» тощо.

На переконання З. С. Варналія, який у своїх працях аналізує проблеми державної підтримки малого підприємництва, під державною підтримкою слід розуміти: «з одного боку, державне регулювання сектора малого підприємництва, яке передбачає в першу чергу свідоме формування державними структурами правових, економічних та організаційних умов становлення та розвитку цього сектора, а з іншого боку, – створення стимулів, використання матеріальних і фінансових ресурсів, які залучаються у сферу малого підприємництва на пільгових засадах або безоплатно» [5, с. 286]. Тобто, науковець вказує на те, що підтримка не обмежується лише створенням стимулів та безпосереднім наданням фінансових ресурсів суб'єктам малого підприємництва, а також охоплює процес формування державою сприятливих умов для їх діяльності.

Г. Є. Павлова, досліджуючи методи державної підтримки аграрного сектора економіки, також приходить до висновку про те, що державна підтримка передбачає не лише надання виробникам прямої фінансової допомоги, а й застосування різних форм непрямого стимулювання виробників [2, с. 21].

Підсумовуючи проведений аналіз підходів науковців до трактування сутності терміну «підтримка виробників» як економічної категорії та інших тотожних і похідних понять, сформулюємо власне визначення цього поняття. Підтримка виробників – це невід'ємний елемент системи державного регулювання економіки та спосіб досягнення цілей економічної політики, що охоплює засоби, які пов'язані з використанням ресурсів держави, насамперед бюджетних коштів як у формі прямого фінансування, так і в інших формах надання переваг й створення стимулів, і здійснюються з метою сприяння ефективній діяльності виробників як основи для економічного зростання.

У питаннях підтримки виробників найбільше дискусій серед науковців ведеться з приводу доцільності такої підтримки, а також форм, методів та засобів її здійснення. Економічна думка з окресленої проблематики характеризується доволі різноманітними, часто навіть протилежними, поглядами. Останні зазнавали кардинальних змін у різні часи як розвитку економічної науки, так і під впливом трансформації процесів виробництва та економік окремих країн світу. У цьому контексті слушно є думка О. П. Тищенка про те, що «головними питаннями вже існуючих теорій й тих, що розробляються, є питання співвідношення між ринковими регуляторами й інструментами державного впливу на економічні процеси, а також умови та особливості їх застосування в конкретній національній економіці з урахуванням особливостей її формування та функціонування» [6, с. 49].

Однією із перших наукових теорій, яка обґрунтовувала доцільність підтримки державою розвитку промисловості та торгівлі була теорія меркантилізму. Ця теорія була панівною в Європі починаючи з XVI ст. і до кінця XVIII ст. Її представники наголошували на необхідності протекціоністського захисту виробників за рахунок встановлення високих імпорتنих тарифів і надання експортних субсидій, тобто з використанням фіскальних інструментів.

Один із головних теоретиків меркантилізму – Т. Мен обґрунтовував ідею про те, що правильною, вигідною для держави політикою є та, що передбачає безмитне вивезення вітчизняних товарів, які вироблені в країні з іноземної сировини. Адже це сприятиме не лише зростанню таких експортоорієнтованих виробництв, створенню нових робочих місць, а й дозволить збільшити надходження державних мит за рахунок зростання обсягів ввезення іноземної сировини [6, с. 50-51]. Меркантилісти В. Стаффорд і Ж. Боден вважали, що держава повинна підтримувати, сприяти розвитку нових галузей промисловості та торгівлі [7, с. 11]. Інший представник меркантилізму – А. Монкрет'єн, наголошував на необхідності державної підтримки тих видів діяльності, які здатні принести значну вигоду державі [6, с. 51].

Вивчення теорії меркантилізму дає підстави для висновків про те, що підтримувати розвиток виробництва пропонувалось шляхом диференціації об'єктів оподаткування та величини ставок мита. Водночас фактично відсутні ідеї стосовно використання інших податків як інструментів державної підтримки.

Здійснювана багатьма державами економічна політика за рекомендаціями меркантилістів сприяла поживленню економіки та первісному нагромадженню капіталу, але разом з тим призвела й до негативних наслідків. Серед них варто назвати такі, як: суттєве зростання державних витрат і дефіциту бюджету в країнах; численні зловживання впливових торговельних монополій; нерівномірний розподіл ресурсів; переміщення таких факторів виробництва, як праця та капітал, в ті галузі промисловості, яким було надано державну підтримку. Саме окреслені негативні наслідки економічної політики держав стали підґрунтям для розвитку фізіократами в другій половині XVIII ст., а в подальшому й представниками класичних шкіл політекономії, ідеї лібералізації економіки, обмеження економічних функцій держави та відмови від її безпосереднього втручання у процеси виробництва і торгівлі за умови наявності саморегульованого конкурентного ринку.

Представник класичної школи політекономії – А. Сміт відстоював позицію, що будь-які заходи держави, які перешкоджають вільній конкуренції або торгівлі і тим самим стають на заваді здійсненню

обміну товарів з огляду на абсолютні переваги їх виробництва, в кінцевому підсумку гальмують розвиток економіки країни. Інші представники цієї школи – Д. Рікардо, Д. С. Мілля, економічні функції держави вбачали у забезпеченні справедливості, створенні рівних умов для діяльності суб'єктів господарювання не лише в межах країни, а й у зіставленні з іноземними державами. Більш того, з метою задоволення індивідуальних інтересів виробників, держави повинні мінімізувати вплив податків на економічну діяльність, використовувати їх лише з фіскальною метою та з дотриманням принципу мінімального втручання податкового апарату держави в господарювання платника [8, с. 97]. Слід зауважити, що в роботах класиків обґрунтовується негативний вплив оподаткування та надмірного податкового навантаження, особливо на капітал, на подальший розвиток виробництва. Тому Д. С. Мілля одним із способів подолання циклічних криз перевиробництва вважав звільнення від оподаткування прибутку підприємства взагалі чи зведення цього податку до мінімального розміру.

Ідеї класиків щодо доцільності зниження податків знайшли подальший розвиток у роботах французького економіста Ж. Б. Сея. Дослідник вважав, що податки руйнують промисловість, оскільки їх стягнення «відбирає у платника ту частину продукту, яку він міг би витратити непродуктивно або використати для якогось корисного виробництва» [9, с. 174].

Отже, підсумовуючи погляди представників класичної школи політекономії, слід зазначити те, що останні виступали проти державного втручання в ринковий механізм і, відповідно, не обґрунтовували доцільність активної державної підтримки виробників, особливо з використанням фіскальних інструментів. Однак слід зауважити, що дієвість на практиці рекомендацій класиків значною мірою залежить від того, наскільки умови господарювання окремої країни наближені до моделі ідеальної конкурентної економіки.

Ідеї класиків політекономії були панівними до середини XIX століття. І лише в умовах переходу капіталізму до монополістичної стадії, що супроводжувалось занепадом дрібного та середнього виробництва та зубожінням значної частини населення, настання циклічних економічних криз наприкінці XIX – на початку XX ст., посилення процесів мілітаризації економіки та загострення суспільних суперечностей, відбувається усвідомлення потреби у здійсненні державою заходів стимулювання розвитку економіки, підтримки окремих галузей промисловості, зокрема за допомогою державних витрат і податків як інструментів [9, с. 180].

Ідеї державної підтримки виробників та стимулювання розвитку виробництва за рахунок використання фіскальних методів з метою перерозподілу доходів обґрунтовуються в роботах таких науковців, як Ф. Ліст, А. Маршал, Л. Мізес, А. Пігу, М. Фрідмента Ф. Хайєк, Е. Чемберлін, Р. Шуллер та інші. Слід зауважити, що як Ф. Ліст, так і А. Пігу у своїх роботах аргументували доцільність державної підтримки молодих галузей з метою модернізації та інтенсифікації розвитку промисловості, однак у чітко визначений тимчасовий період. В умовах недосконалості ринкового механізму тимчасова підтримка молодих галузей розглядалась як спосіб компенсації витрат нових видів діяльності та, відповідно, сприяння зростанню їх прибутковості [10, с. 39-40].

На противагу поглядам класиків політекономії, в роботах представників інших наукових теорій, насамперед неокласичних, обґрунтовуються ідеї про те, що не слід заперечувати факт існування випадків, які науковці назвали «провалами ринку», коли «...ринкові механізми не спрацьовують, що призводить до неоптимальних з точки зору національного добробуту обсягів та структури виробництва» [11, с. 10]. В економічній літературі розглядаються такі «провали ринку», як неефективна конкуренція; суспільні блага; недосконала або асиметрична інформація; її нерівномірний розподіл; екстерналії; безробіття, інфляція і дисбаланс [12, с. 117].

Потрібно наголосити, що в працях багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних науковців саме із визнанням недосконалості ринкового механізму та необхідності подолання (усунення) провалів ринку обґрунтовується економічна доцільність підтримки суб'єктів господарювання та сприяння розвитку виробництва. Зокрема, ідеї здійснення державної підтримки підприємств з метою фінансування суспільних благ, інтерналізації зовнішніх ефектів, коригування діяльності монополій, збільшення загального добробуту висвітлені в роботах таких науковців, як В. Геєць, І. Запатріна, О. Короткевич, І. Луніна, та ін. А окремі фіскальні методи та інструменти подолання наявних «провалів ринку» були обґрунтовані в роботах багатьох зарубіжних науковців, зокрема: А. Пігу – в частині вирішення проблеми негативних зовнішніх ефектів від діяльності суб'єктів господарювання на ринку за рахунок податкових і бюджетних інструментів, що набули подальшого розвитку в роботах У. Баумоля і Дж. Стігліца; Дж. Кейнса та послідовників кейнсіанської теорії – особливо в питаннях подолання економічної кризи і забезпечення повної зайнятості за рахунок державної політики, спрямованої на збільшення сукупного попиту, та багатьох ін. [13, с. 14-34].

Подальшого обґрунтування ідея про те, що наявні «провали ринку» слід розглядати з позицій передумов і цілей здійснення державою політики захисту вітчизняних товаровиробників знайшла відображення в роботах Г.С. Мельничук. На переконання автора, ефективна політика захисту вітчизняних товаровиробників передбачає корегування державою наявних «провалів ринку» й здійснюється з метою

забезпечення розвитку виробництва, що у підсумку призведе до досягнення економічної ефективності розподілу ресурсів та зростання суспільного добробуту [13, с. 14]. Загалом погоджуємось із таким підходом, оскільки це забезпечує підпорядкування цілей, напрямів і заходів підтримки виробників пріоритетам промислової та економічної політик держави. Водночас, враховуючи практичну складність надання державою підтримки виробникам з метою подолання декількох «провалів ринку» одночасно, через обмеженість наявних ресурсів та дію інших факторів, на наше переконання, пріоритетом державної підтримки в сучасних умовах повинне стати коригування такого «провалу ринку», як екстерналії.

Погоджуємось із міркуваннями Г. А. Чередниченко про те, що державне регулювання масштабних екстерналії повинне стати ядром таких видів економічної політики, як структурна, промислова, інноваційна, соціальна, екологічна та зовнішньоекономічна. А серед усього різноманіття екстерналії від діяльності виробників головну увагу слід звернути на значні ефекти «що суттєво впливають на добробут виробників і споживачів певного регіону чи країни у цілому та які мають пряме відношення до стратегічних цілей розвитку національної економіки» [14, с. 115]. У підсумку, на наше переконання, це дасть поштовх для економічного розвитку країни загалом та зростання суспільного добробуту.

Особливо важливим і актуальним у час формування постіндустріального суспільства вважаємо такий вид екстерналії, як знання. Насамперед це обумовлено тим, що отримані знання надалі з відносно невеликими витратами можуть бути засвоєні великою кількістю економічних суб'єктів. А приватні інвестиції у створення знань характеризуються вищою суспільною віддачею, порівняно з індивідуальним рівнем прибутковості інвестора. Водночас, з цієї ж причини, в багатьох випадках сумарні зусилля підприємств, спрямовані на отримання знань (зокрема на виконання НДДКР), можуть бути нижчими від суспільно оптимального рівня [15, с. 14-15]. Це й слугує аргументом на користь необхідності підтримки діяльності виробників, пов'язаної з отриманням знань.

Доцільність таких дій описує «нова» або ендегенна теорія зростання. Враховуючи наявність позитивного зовнішнього ефекту в економіці від інвестицій у сферу знань представники цієї теорії розвивають ідею про те, що «ті сфери економіки, в яких існує зростаючий ефект доходу від масштабу (наука, освіта), заслуговують на державну підтримку» [4, с. 9]. Такі ідеї, на нашу думку, сьогодні особливо актуальні для України, оскільки їх запровадження створить умови для переходу країни на інноваційний шлях економічного розвитку.

Не применшуючи наявні наукові здобутки у сфері систематизації передумов та цілей державної підтримки виробників, вважаємо, що такий перелік не є вичерпним і потребує доповнення, що зумовлено викликами і загрозами, які в умовах сьогодення постають перед економічною політикою держави.

Враховуючи, що підтримка виробників одночасно є напрямом та способом вирішення завдань і досягнення встановлених цілей економічної політики (в т. ч. насамперед промислової політики), вважаємо, що в обґрунтуванні доцільності підтримки виробників державою варто враховувати не лише ідеї неокласиків про «провали ринку», а також й окремі положення інших наукових шкіл і теорій. У цьому контексті варто назвати інституційну теорію. В основі цієї теорії є твердження про те, що суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність у власних інтересах, не є повною мірою інформованими і раціональними, а їх індивідуальну поведінку обмежують, структурують і стимулюють певні інститути – спонтанні і формальні правила з механізмами примушення до їх виконання. А тому підстави для державного втручання зумовлені необхідністю поліпшення чинних або адаптації нових інститутів з метою зниження трансакційних витрат господарюючих суб'єктів. Такі причини одержали назву «провали правил». З позицій існування «провалів правил» науковці аргументують доцільність формування особливих правил у сферах промислових інновацій, галузевої диверсифікації і глобальних ланцюжків формування вартості тощо [16, с. 193].

Щодо проблематики нашого дослідження, то слід зазначити, що підставою для підтримки виробників як складової промислової політики держави також можна вважати існування «провалів правил». За таких обставин за мету надання підтримки виробникам можна визначити формування дієвих правил та системи інститутів, що сприятимуть ефективній діяльності виробників, а також стимулюватимуть їх до активізації інноваційної діяльності. При цьому в процесі усунення «провалів правил» варто враховувати той факт, що інституційне середовище соціально-економічної системи держави є досить неоднорідним, а тому важко в процесі регулювання враховувати розвиток усіх інститутів. Більше того, інститути не є ізольованими один від одного, а всі правила, які регулюють економічні відносини, тісно переплітаються між собою. Тому коли держава вноситиме зміни в одну сферу економічних відносин, варто передбачати, до яких наслідків це призведе в суміжних сферах [17, с. 21, 23].

Для усунення «провалів правил» з метою активізації інноваційної діяльності виробників зауважимо, що в сучасних умовах інновації в галузях промисловості є результатом взаємодії різних

суб'єктів – фірм, університетів, суспільних агентств, фінансових організацій, які мають партнерські формальні і неформальні відносини. При цьому головним чинником успішності інноваційної діяльності, на переконання науковців, є особливий соціальний порядок, заснований на «довгих правилах» взаємодії, які створюють передумови для довгострокового господарського планування, і на співпраці економічних суб'єктів. А причиною невдач (або успіхів) співпраці таких організацій у межах інституційної теорії є їх короткостроковий і непартнерський характер, тобто «провали правил». Виходячи з того, що ринки не надають підприємствам достатніх стимулів для співробітництва, у процес таких відносин повинна втрутитись держава, а саме – підтримати формування «довгих правил» партнерських відносин різнопланових організацій, стимулювати розвиток здібностей економічних суб'єктів до навчання й кооперативної поведінки [16, с. 193]. Тобто підтримка виробників з метою здійснення ними ефективної інноваційної діяльності у контексті усунення «провалів правил» полягає у створенні умов для довгострокової планомірної співпраці підприємств, закладів освіти, фінансових та інших організацій тощо.

У межах інституційної теорії також розвивається ідея про те, що державна підтримка виробників є необхідною з огляду на їх неспроможність самостійно вирішити задачі з освоєння виробництва нетрадиційних для певної країни або регіону товарів шляхом адаптації вже відомих у світі товарів і технологій їх виготовлення до місцевих умов [18]. Розв'язання цієї проблеми можливе за рахунок реалізації низки заходів інституційного характеру, що передбачають формування правил і організацію на їх основі процесу державно-приватної співпраці.

Ще однією підставою для підтримки виробників державою, обґрунтованою фахівцями ОЕСР, є наявність системних провалів, які пов'язані зі сферою національних інноваційних систем і промислових кластерів. Системні провали проявляються у «недостатній взаємодії між суб'єктами в системі, невідповідності між фундаментальними дослідженнями в суспільному секторі і прикладними в промисловості, збоїв у роботі інститутів трансферу технологій, недостатніх здібностях підприємств щодо отримання й освоєння інформації [19, с. 41]. З метою подолання згаданих провалів фахівці ОЕСР пропонують державам упроваджувати заходи, спрямовані на підтримку розвитку мереж ділових контактів (networking) та інноваційного потенціалу підприємств [19, с. 41-42].

Іншою обставиною для підтримки виробників державою, на яку недостатньо звертають увагу науковці, є сформована під впливом глобалізаційних процесів нова система міжнародних виробничо-розподільних відносин, які отримали назву «глобальних ланцюжків формування вартості» (globalvaluechains – GVCs). З одного боку, участь у GVCs дає компаніям з різних країн певні можливості, зокрема: змогу увійти до глобальних виробничих структур, поліпшити виробничі процеси і продукти відповідно до стандартів GVCs, підвищити свій технологічний рівень та отримати широкий доступ на міжнародні ринки. З іншого боку – для того, щоб успішно експортувати, компаніям вже недостатньо подолати традиційні торговельні бар'єри та ефективно виробляти конкурентоспроможну продукцію. Для цього їм також необхідно стати частиною певної мережі [16, с. 193].

Саме для успішного подолання цих нових бар'єрів потрібна підтримка з боку держави. Остання полягає у таких позиціях:

1) допомога вітчизняним підприємствам адаптуватися до чинних правил GVCs шляхом інформування про те, які альтернативні GVCs існують і які основні вимоги слід виконати для участі в них, які стандарти тут застосовуються і що потрібно зробити для їх досягнення тощо;

2) сприяння формуванню нових міжнародних правил, які є більш вигідними для вітчизняних підприємств шляхом участі у колективних діях країн, що розвиваються, з гармонізації й усунення подвійних стандартів, контролю за дотриманням правил конкуренції з боку великих транснаціональних компаній, їх політикою злиття і поглинань тощо [16, с. 194].

Висновки та перспективи подальших розвідок

Таким чином, у працях багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних науковців обґрунтовується економічна доцільність підтримки виробників і сприяння розвитку виробництва у зв'язку із недосконалістю ринкового механізму та необхідністю подолання (усунення) «провалів ринку». Особливої актуалізації питання підтримки виробників і розвитку виробництва набували в умовах розгортання кризових явищ в економіці. Не зважаючи на принципи відмінності в підходах до підтримки виробників серед представників різних економічних теорій, спільним для більшості з них є визнання того факту, що без цілеспрямованої підтримки державою виробники не здатні забезпечити економічне зростання, модернізацію промисловості та якісні структурні зміни в економіці. При цьому у багатьох наукових теоріях як засоби здійснення підтримки виробників розглядаються фіскальні інструменти. Водночас погляди науковців різняться в питаннях вибору окремих інструментів, об'єктів та умов надання такої підтримки.

Вважаємо, що в сучасних динамічних глобалізованих умовах господарювання, орієнтацією країн на інноваційний тип розвитку та формування економіки, що базується на знаннях, теоретичне обґрунтування

доцільності здійснення підтримки виробників державною має базуватись не лише на «провалах ринку», а й «провалах правил» та «системних провалах». Подальші дослідження умов, критеріїв і фіскальних інструментів надання державою окремих видів підтримки виробникам відповідно до ринкової ситуації стануть корисними в процесі проведення структурної модернізації економіки України.

Список використаних джерел

1. Большая экономическая энциклопедия. / Авт. кол.: Т. П. Варламова, Н. А. Васильева, Л. М. Неганова и др. М.: Эксмо, 2008. 816 с.
2. Павлова Г. Є. Державна підтримка як складова системи державного регулювання аграрного сектора економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 11. с. 18-21.
3. Лічак Д. В. Проблеми визначення поняття «державна підтримка суб'єктів господарювання». *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць*. Одеса : Юрид. л-ра, 2009. Вип. 50. С. 403-411.
4. Луніна І., Булана О. Державна підтримка підприємств в Україні у контексті структурної модернізації національної економіки. *Світ фінансів*. 2012. № 3. С. 7-18.
5. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики. 4-те вид., стер. К.: Т-во «Знання», КОО, 2008. 302 с.
6. Тищенко О. П. Держава та її функції в економіці: ретроспективний аналіз наукових теорій до кейнсіанського періоду. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. №7(133). С. 49-60.
7. Синчак В. П. Еволюція наукової думки в оподаткуванні та її реалізація в податкових системах. Київ-Хмельн.: Вид-во ХУУП, 2006. 294с.
8. Буковецкий А. И. Введение в финансовую науку. Л.: Гос.фин. изд-во СССР, 1929.
9. Пушкарёва В. М. История финансовой мысли и политики налогов: [учеб.пособ.]. М: ИНФРА-М., 1996. 256 с.
10. Булана О. О. Теоретичні засади вдосконалення державної підтримки підприємств у країнах з перехідною економікою. *Наукові праці НДФІ*. 2011. № 2 (55). С. 37-45.
11. Державна допомога виробникам в Україні: реформування відповідно до норм СОТ та ЄС / за ред. С. Касьянова. Київ: Нора-Друк, 2004. 86 с. URL: <http://wto.in.ua/files/content/articles/subsidy.pdf>.
12. Стігліц Джозеф Е. Економіка державного сектора. [пер. з англ. А. Олійник, Р. Скільський]. К.: Основи, 1998. 854 с.
13. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України: монографія / за заг. ред. Л. Л. Тарангул; Нац. Унів-т ДПС України. Ірпінь, К.: Фенікс, 2012. 532 с.
14. Чередниченко Г. А. Проблема державного регулювання зовнішніх ефектів діяльності суб'єктів господарювання. *Торгівля і ринок України*. Донецьк: ДонНУЕТ, 2007. № 24. С. 113-118.
15. Buigues P.-A., K. Sekkat Industrial policy in Europe, Japan and the USA: Amounts, mechanisms and effectiveness. Palgrave-McMillan, 2009. – P. 14-15.
16. Перший етап модернізації економіки України: досвід та проблеми / О. М. Алімов, О. І. Амоша та ін.; за заг. ред. В.І. Ляшенка; ІЕП НАН України, КПУ. Запоріжжя : КПУ, 2014. 798 с.
17. Крисоватий А. І., Кошук Т. В. Інституційне середовище фіскального регулювання соціально-економічних процесів. *Фінанси України*. 2011. № 9. С. 18-32.
18. Rodrik D. Industrial policy fort he twenty-first century. Centre for Economic Policy Research, 2004. *CEPR Discussion Papers*. № 4767. P. 9-14.
19. National Innovation Systems. – OECD. *Committee for Scientific and Technological Policy*. 1997. P. 41.

References

1. Varlamova, T. P., Vasil'eva, N. A., Neganova, L. M. (2008). *Bol'shaya ekonomicheskaya entsiklopediya*. Moscow: Eksmo. [in Russian].
2. Pavlova, H. Ye. (2013). Derzhavna pidtrymka yak skladova systemy derzhavnoho rehuliuвання аhrарноho сектора економiky. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 11, 18-21. [in Ukrainian].
3. Lichak, D. V. (2009). Problemy vyznachennia poniattia «derzhavna pidtrymka subiektiv hospodariuvannia». *Aktualni problemy derzhavy i prava: zb. nauk. prats*. Odesa : Yuryd. l-ra. Vyp. 50, 403-411. [in Ukrainian].
4. Lunina, I., Bulana, O. (2012). Derzhavna pidtrymka pidpriumstv v Ukraini u konteksti strukturnoi modernizatsii natsionalnoi ekonomiky. *Svit finansiv*, 3, 7-18. [in Ukrainian].
5. Varnalii Z.S. (2008). Male pidpriumnytstvo: osnovy teorii i praktyky. Kyiv: Znannia, KOO. [in Ukrainian].
6. Tyshchenko O.P. (2012). Derzhava ta yii funktsii v ekonomitsi: retrospektyvnyi analiz naukovykh teorii do keinsianskoho periodu. *Aktualni problemy ekonomiky*, 7(133), 49-60. [in Ukrainian].
7. Synchak V. P. (2006). Evoliutsiia naukovoï dumky v opodatkuванні ta yirealizatsiia v podatkovykh systemakh. Kyiv-Khmeln.: Vyd-voKhUUP. [in Ukrainian].
8. Bukovetskiy A. I. (1929). *Vvedenie v finansovuyu nauku*. L.: Gos. fin. izd-vo SSSR. [in Russian].
9. Pushkareva, V. M. (1996). *Istoriya finansovoy mysli i politiki nalogov*. Moscow : INFRA-M. [in Russian].

-
10. Bulana, O. O. (2011). Teoretychni zasady vdoskonalennia derzhavnoi pidtrymky pidpriemstv u krainakh z perekhidnoiu ekonomikoiu. *Naukovi pratsi NDFI*, 2 (55), 37-45. [in Ukrainian].
 11. Kasianov, S. (Eds.). (2004). *Derzhavna dopomoha vyrobnykam v Ukraini: reformuvannia vidpovidno do norm SOT ta YeS*. Kyiv : Nora-Druk. Retrieved from <http://wto.in.ua/files/content/articles/subsidy.pdf>. [in Ukrainian].
 12. Stihlits, Dzhozef E. (1998). *Ekonomika derzhavnoho sektora*. Kyiv : Osnovy. [in Ukrainian].
 13. Taranhul, L.L. (Eds.). (2012). *Biudzhetna pidtrymka ta podatkovye stymuliuvannia natsionalnoi ekonomiky Ukrainy: monohrafiia*. Nats. Univ-t DPS Ukrainy. Irpin, K.: Feniks. [in Ukrainian].
 14. Cherednychenko H.A. (2007). Problema derzhavnoho rehuliuвання zovnishnikh effektiv diialnosti subiektiv hospodariuvannia. *Torhivlia i rynek Ukrainy*. Donetsk: DonNUET, 24, 113-118. [in Ukrainian].
 15. Buigues, P.-A., Sekkat, K. (2009). *Industrial policy in Europe, Japan and the USA: Amounts, mechanisms and effectiveness*. Palgrave-McMillan, 14-15.
 16. Alymov, O. M., Amoshatain, O. I. (2014). *Pershyi etap modernizatsii ekonomiky Ukrainy: dosvid ta problemy*. V.I. Liashenka (Ed.). IEP NAN Ukrainy, KPU. Zaporizhzhia: KPU. [in Ukrainian].
 17. Krysovatyi, A. I., Koshchuk T. V. (2011). Instytutsiine seredovyshche fiskalnoho rehuliuвання sotsialno-ekonomichnykh protsesiv. *Finansy Ukrainy*, 9, 18-32. [in Ukrainian].
 18. Rodrik, D. (2004). Industrial policy for the twenty-first century. – Centre for Economic Policy Research, 2004. *CEPR Discussion Papers*, 4767, 9-14.
 19. National Innovation Systems. – OECD. (1997). *Committee for Scientific and Technological Policy*, 41.

Стаття надійшла до редакції – 04.11.2018 р., прийнята до друку – 04.12.2018 р.